

EXCLAUSTRACIONS I DESAMORTITZACIONS A POBLET I SANTES CREUS (COMARQUES DE TARRAGONA)

SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

L'existència d'una ponència dedicada a tractar les exclaustracions i les desamortitzacions amb voluntat de globalitzar i amb esperit generalitzador, ens deslliura d'haver d'explicar el que foren les unes i les altres, tan estretament vinculades entre si, i ens permet entrar directament en matèria ja que les explicacions pertinents ja han estat donades als lectors d'aquestes actes.

L'EXCLAUSTRACIÓ

CONSIDERACIONS GENERALS

En parlar de l'exclaustració dels regulars pensem en la definitiva de 1835, però abans d'ella, al primer quart del segle XIX, hi hagueren dos precedents: la propugnada pels napoleònides, que fou secundada per les Corts de Cadis, i la del Trienni Liberal, impulsada pels liberals després del pronunciament de Riego a Cabezas de San Juan.

Desconeixem com anà l'exclaustració del temps de la guerra del Francès, però no hi ha dubte que existí.

L'EXCLAUSTRACIÓ DEL TRIENNI LIBERAL

El triomf del promunciament del general Riego a Cabezas de San Juan donà el poder polític als liberals que com a primera mesura restauraren la Constitució de 1812.

Els governs liberals reprengueren l'activitat exclaustradora i desamortitzadora iniciada pels seus coreligionaris durant la guerra del Francès i l'1 d'octubre de 1820 les Corts aprovaren el decret pel qual se suprimien els monestirs i convents dels regulars tret de vuit —entre els quals es trobaven Montserrat i Poblet— considerats “*santuarios célebres desde los tiempos más remotos*”, que restaren a càrrec de les pròpies comunitats, però subjectes a l'ordinari respectiu i impeditos d'admetre novicis i rebre professions (Martín 1973: 93-96).

Com acabem de dir, el decret de supressió dels regulars de l'1 d'octubre de 1820 exceptuà Poblet de la supressió. La comunitat fou autoritzada a restar-hi i el cenobi prengué el títol de "Monasterio Suprimido de Poblet y Casa de Reunión de Ex-Monjes Bernardos". Per si no fossin suficients els problemes externs, Poblet s'hagué d'enfrontar a un d'intern: la divisió entre els monjos addictes a l'abat Torrell, de tendència absolutista, i els partidaris de l'exabat Barba, d'ideologia liberal; el contenciós provocà la intervenció de les autoritats civils que aconseguiren que la cúria eclesiàstica de Tarragona ordenés l'elecció d'un nou abat que fou Josep Barba. La revolta d'un grup de monjos trapencs estatjats al monestir contra el govern i l'aixecament del convers Antoni Marañón (a) el Trapense, el 2 de maig de 1822, tingueren una repercussió ben negativa per a Poblet ja que el 17 de maig hom presentà a les Corts una proposta de supressió de la comunitat que fou rebutjada, però que provocà un ambient contrari que a la fi aconseguí, el 15 de novembre, que s'acordés la supressió de tots els monestirs situats en despoblats, entre els quals figurava Poblet; la mesura obligà els monjos a abandonar el monestir i ho feren el dia 26 (Altisent 1974: 619 ss).

Santes Creus, contràriament al que s'esdevingué amb Poblet, no restà exceptuat de la supressió i quedà afectat del tot per les disposicions del decret, és a dir, els monjos l'hagueren de desallotjar i es dispersaren pels pobles acollits per familiars i amics. Amb la dissolució de la comunitat els béns mobles i immobles del monestir foren consignats al crèdit públic per a la seva subhasta i venda.

La reacció reialista de 1823 acabà amb l'assaig liberal i la Regència, poc abans que Ferran VII fos restablert com a sobirà absolut, decretà, el 21 de juny, la restauració dels ordes religiosos i la restitució de totes llurs possessions i rendes, així com la jurisdicció canònica als superiors.

A poc a poc els monjos retornaren a Poblet i Santes Creus i es pot dir que per l'estiu de 1824 pràcticament tots s'havien reintegrat a ambdós monestirs i la vida religiosa es reprengué de bell nou.

L'EXCLAUSTRACIÓ DE 1835

La complaença i el servilisme que els jerarques religiosos mostraren envers les actuacions governamentals durant la dècada ominosa, l'adhesió entusiasta a les idees absolutistes de la majoria dels eclesiàstics, juntament amb el fet que la clerecia, especialment la regular, es decantés majoritàriament vers el pretendent Carles i que, fins i tot, més d'un clergue s'allistés a les files carlines, incidí molt sobre el govern que veié en ells un enemic que calia destruir. Així, el 26 de març de 1834 es decretà la supressió de tot convent del qual se sabés que ajudava la causa carlina, amb el benentès que els seus béns havien de passar a l'Estat, i el 22 d'abril es disposà la suspensió de l'admissió de novícies arreu del país.

L'exclaustració a les comarques meridionals tingué una primera aplicació el 10 de febrer de 1835 en què una reial ordre disposà la supressió del convent

carmelità de Sant Hilarió de Cardó (Benifallet)¹ en aplicació del decret del 26 de març de 1834 que disposava la supressió dels convents que s'havien convertit en centres promotors de la revolta contra el govern liberal per haver tingut en la seva comunitat frares que s'havien passat a la facció, havien permès la fabricació dins dels seus murs de pertrets de guerra, armes o municions i els que allotgessin juntes clandestines contra l'Estat. En el cas de Sant Hilarió la mesura es prengué perquè a l'estiu de 1834 el convent havia acollit la partida de Borrull a la qual s'uniren un llec i un corista (Revuelta 1987: 173).

L'exclaustració dels monjos de Poblet i Santes Creus es produí en els darrers dies del mes de juliol de 1835 i no pas perquè hi hagués una llei que hi obligués ans a causa de la tensió en què vivien ambdues comunitats des de les matances de frares del 17 de juliol de 1834 a Madrid, el 3 d'abril a Saragossa, del 6 d'abril a Múrcia, i novament a Saragossa la nit del 5 al 6 de juliol.

La por es desfermà d'allò més entre ambdues comunitats en conèixer els atacs als convents de Reus² i Barcelona³ i els avalots que s'havien esdevingut a Valls,⁴ Vila-seca⁵ i Tarragona,⁶ i també per l'instint ben humà de voler conservar la vida.

Com a testimoni de l'ambient existent aleshores als convents dels regulars i concretament a Poblet, aportem la narració del Pare Ribas, recollida per Toda, que diu.

Nuestra Comunidad cantava los Maytines del Glorioso Patrón de las Españas S. Jayme, quando los Parientes y amigos de algunos Monges turbados, pero solícitos de nuestra salvación nos dieron el aviso de lo acaecido [es refereix als fets de Reus]. Algunos con cavallerías y vestidos de seglar se presentaron al Monasterio para salvar a aquellos que por su pacífica y libre profesión odiaban algunos de los que se intitulaban amigos de la patria. El terror y el

1. El convent i ermitatge de Sant Hilarió de Cardó o desert de Cardó, dins el terme de Benifallet, el fundà l'any 1605 el carmelità, fill de Tivissa, Pere-Pau Rebull. L'any 1835 comptava amb un convent i tretze ermites. Fou convertit en balneari l'any 1866. Per a més informació sobre Cardó vegeu: P. FRANCISCO DE LA MADRE DE DIOS, *Vida del venerable Padre Fray Pablo de Cristo, fundador del Santo Desierto del Cardón*. Tarragona: Imp. de A. Ventura Altés, s/d.

2. L'avalot de Reus fou especialment violent. En la nit del 22 de juliol els avalotats atacaren els convents locals dels carmelites i franciscans i mataren tots els frares que caigueren en llurs mans i semidestruïren ambdós convents. Vegeu: Eduard TODA I GUÉLL, *Los convents de Reus y sa destrucción en 1835*. Reus: Revista del Centre de Lectura, 1930.

3. El 25 de juliol de 1835.

4. A Valls la violència no arribà als extrems de Reus gràcies a l'actuació de l'alcalde Josep Teli que amb una trentena de mossos d'esquadra impedí l'acció dels caps calents damunt dels convents dels caputxins, mínims i carmelites caçats de la localitat.

5. A Vila-seca els atacs s'adreçaren contra els immobles del Capítol de Tarragona i de l'ardiaca de Vila-seca els quals foren assaltats i saquejats a pler el dia 6 d'agost.

6. A Tarragona els agitadors, aprofitant-se de la feblesa del governador Satorras, es dirigiren, el dia 27 de juliol, contra l'arquebisbe Antonio Fernando de Echanove y Zaldívar que salvà la vida gràcies al fet que pogué refugiar-se a la fragata de guerra anglesa *Tine* que es trobava ancorada al port. Hi romangué refugiat fins la tarda del dia 30 en què partí vers les Balears a bord d'un cúter de la mateixa nacionalitat. Després de sortir de Tarragona residí uns mesos a Maó, però com que tampoc no s'hi sentia segur escapà a França i s'establí a Niça on romangué cinc anys. L'any 1844 passà a Roma a la casa dels pares de la Missió, dita Montecitorio, i hi restà fins al seu retorn a Tarragona el setembre de 1845.

espanto se apoderó de la Comunidad. Que triste espectáculo al ver los Religiosos alrededor del R. P. M. Fr. D. Sebastián Gatell Prior interino entonces, pedir su beneplácito para salvar sus vidas! Salvad, hijos míos vuestras vidas, Dios os bendiga, y os proteja: ya que la protección no la tenemos aquí abajo (Toda 1935: 165).

Els seixanta monjos i onze conversos que constituïen la comunitat de Poblet deixaren el monestir a la darrerria de juliol i es dispersaren per diverses localitats més o menys properes i alguns anaren a Itàlia (Altisent 1974: 633 s).

Pel que fa a la quarantena de monjos de Santes Creus direm que un dia de la darrerria de juliol o potser a la primeria d'agost, es reuniren al Palau de l'Abat i havent examinat l'estat de les coses, hom resolgué que cadascú anés on li semblés més convenient, es repartiren uns quants diners i la comunitat es dispersà. Alguns dels monjos, singularment els llecs, passaren a engruixir les files carlines (Fort 1972: 23 s).

LES DESAMORTITZACIONS

CONSIDERACIONS GENERALS

En el panorama de l'Estat espanyol vuitcentista hom troba, dins del procés desamortitzador, sis etapes que corresponen a:

1. La guerra del Francès (1810-1814)
2. Trienni Liberal (1820-1823)
3. Període progressista (1835-1843)
4. Dècada moderada (1843-1855)
5. Bienni progressista (1855-1856)
6. Governos moderats i altres (1858-1899)

Les tres primeres etapes afectaren fonamentalment les possessions de l'Església, mentre que les tres darreres, sense deixar d'incidir sobre els béns eclesiàstics, s'abocaren damunt del patrimoni de les corporacions civils.

DESAMORTITZACIÓ DEL TEMPS DE LA GUERRA DEL FRANCÈS

Recordarem que Josep Bonapart decretà el 9 de juny de 1809 la venda dels béns nacionals per al pagament del deute públic (Martín 1973: 77) i que el mariscal Suchet, de Móra d'Ebre estant, promulgà un decret, el dia 22 de novembre de 1810, pel qual s'autoritzava els ajuntaments a emparar-se de les rendes dels regulars dels convents radicats en els seus termes, amb el benentès que només podien disposar de la quarta part de dites rendes ja que les altres tres quartes parts havien de restar a disposició de l'administració francesa. Com a conseqüència d'aquesta disposició, els béns de Poblet i Santes Creus foren declarats béns nacionals del corregiment de Tarragona. A Poblet els comissionats dels francesos

començaren a fer l'inventari dels béns del monestir el 24 d'agost de 1811, un cop caiguda Tarragona, i l'espluguí Albert Carreras, com a delegat de l'administrador francès dels Béns Nacionals del corregiment tarragoní, sembla que el realitzà d'acord amb els monjos (Altisent 1974: 181).

L'afany desamortitzador de l'administració francesa d'ocupació fou compartit per les Corts de Cadis que el 17 de juny de 1812 decret l'apropiament dels fruits dels béns dels convents extingits pels francesos invasors (Folch 1973: 41).

DESAMORTITZACIÓ DEL TRIENNI LIBERAL

POBLET

El decret de supressió eximí Poblet de perdre la seva comunitat, però no pas els seus béns i per això, el 31 d'octubre de 1820, es presentà al monestir un comandant amb soldats acompanyat d'un notari per prendre possessió del monestir.

De la supervisió dels assumptes pobletans restà encarregat Josep Antoni Basora, de Tarragona, que encarregà a dos monjos la redacció de l'inventari dels béns el qual, segons que sembla, procuraren endarrerir tant com pogueren.

Els anys 1821 i 1822 foren posades en subhasta diverses terres, cases i magatzems, però la majoria de les finques es reservaren per ser arrendades la qual cosa les deslliurà de l'alienació.

Eduard Toda diu que als compradors se'ls oferiren les granges de Milmanda, Riudabella, Castellfollit, Mitjana i la Pena (Toda 1935: 307).

Pel que fa a les finques de Poblet venudes durant el Trienni podem parlar de:

1. Casa al carrer d'en Granada, de Tarragona, que limitava pel darrere amb la muralla.
2. Magatzem al carrer de Smith, de Tarragona (Barraguer 1906: 351).

SANTES CREUS

Un cop efectuat l'inventari dels béns del monestir per part dels funcionaris d'Hisenda, es passà a posar-los en venda i els jutjats dels corregiments on s'ubicaven els treien a la subhasta pública després d'inserir els anuncis en diverses publicacions, com ara el *Diario de Barcelona*.

Tot seguit relacionem, per ordre alfabètic dels termes on s'ubicaven, les finques anunciades per a la seva subhasta i posterior alienació.

AIGUAMÚRCIA

1. L'Hort Gran, de set jornals i mig. Taxat en 3.500 lliures.
2. La plana del Molí. Taxada en 10.000 lliures.
3. Primera finca a la plana de Sant Pere, de trenta-cinc jornals. Taxada en 7.000 lliures.
4. Segona finca a la plana de Sant Pere, de vint-i-cinc jornals. Taxada en 6.000 lliures.
5. Tercera finca a la plana de Sant Pere, de tres jornals. Taxada en 2.000 lliures.
6. El camp dels Corral, de nou jornals. Taxat en 3.000 lliures.
7. L'era de Sant Bernat, de dos jornals. Taxada en 400 lliures.
8. El bosc de Sant Pere, de setanta-cinc jornals. Taxat en 2.250 lliures.
9. L'alzinar de sota la plana de Sant Pere, d'un jornal. Taxat en 100 lliures.
10. El bosc de la Plana del Molí, de dos jornals. Taxat en 200 lliures.
11. El camp dels noguers, de nou jornals i mig. Taxat en 3.000 lliures.
12. L'hort dels noguers, d'un jornal. Taxat en 300 lliures.
13. El camp davant del fossar, de set jornals i mig. Taxat en 1.500 lliures.
14. Els hortets, de trenta-vuit jornals. Taxat en 3.000 lliures.
15. El camp dels ametllers, de deu jornals. Taxat en 1.500 lliures.
16. Sant Sebastià, de trenta-vuit jornals. Taxat en 2.750 lliures.
17. L'avellanar, de vint-i-vuit jornals. Taxat en 1.500 lliures.
18. La Vinya Closa, de quaranta-vuit jornals. Taxada en 5.000 lliures.
19. La vinya nova, de cinquanta-sis jornals. Taxada en 6.000 lliures.
20. La mallola, de setze jornals. Taxada en 3.200 lliures.
21. La vinya del P. Magí, de dos jornals. Taxada en 400 lliures.
22. La vinya del portaler, de dos jornals. Taxada en 500 lliures.
23. L'oliverar de l'Esgarrapat, de set jornals. Taxat en 1.500 lliures.
24. L'oliverar de l'altra banda del Molí, de sis jornals i mig. Taxat en 700 lliures.
25. La feixa teixidora, de dos jornals. Taxada en 400 lliures.
26. El comellar d'en Faura, de quatre jornals i mig. Taxat en 1.000 lliures.
27. El comellar del polvorer, de vint-i-cinc jornals i mig. Taxat en 1.000 lliures.
28. La Boval, de vint-i-cinc jornals. Taxada en 6.250 lliures.

29. La Canonada, de dos jornals. Taxada en 600 lliures.
30. Els hortets d'en Solivella, d'un jornal. Taxats en 400 lliures.
31. La Tuta, de dos jornals. Taxada en 200 lliures.
32. El bosc de la Boal, de sis-cents jornals. Taxat en 30.900 lliures.
33. El bosc de la Cabreria, de quaranta jornals. Taxat en 1.250 lliures.
34. El bosc de Sant Sebastià, de vint-i-cinc jornals. Taxat en 800 lliures.
35. El coll de les forques, de noranta jornals. Taxat en 2.500 lliures.
36. L'hortet del Molí, d'un jornal i mig. Taxat en 750 lliures.
37. L'albereda, de quatre jornals. Taxada en 800 lliures.
38. L'alberg. Taxat en 881 lliures, 2 sous i 6 diners.
39. Casa del metge. Taxada en 448 lliures i 5 sous.
40. Fonda. Taxada en 1.364 lliures, 17 sous i 6 diners.
41. Molí del monestir. Taxat en 4.401 lliures, 5 sous i 6 diners.
42. Capella de Santa Llúcia. Taxada en 2.458 lliures, 2 sous i 6 diners.
43. Portal del Monestir. Taxat en 9.196 lliures i 12 diners.
44. Premsa d'oli. Taxada en 1.150 lliures i 11 diners.
45. Quadra i casa del majoral. Taxada en 872 lliures i 5 sous.
46. Ferreria. Taxada en 744 lliures.
47. Hospital i fusteria. Taxat en 1.115 lliures i 8 sous.
48. Casa del P. Ramon. Taxada en 3.132 lliures i 16 sous.
49. Casa del P. Domènec. Taxada en 4.011 lliures i 8 sous.
50. Casa del P. Bassa. Taxada en 4.093 lliures i 2 diners.
51. Casa del P. Magí. Taxada en 4.356 lliures, 17 sous i 5 diners.
52. El Palau. Taxat en 19.098 lliures, 1 sou i 6 diners.
53. La Bosseria. Taxada en 2.793 lliures i 2 sous.
54. El Forn. Taxat en 8.619 lliures, 7 sous i 10 diners.
55. Casa del P. Barba. Taxada en 1.966 lliures i 3 sous.
56. Casa del P. Roca. Taxada en 2.993 lliures i 17 sous.
57. Casa del P. Valenciano. Taxada en 4.944 lliures, 12 sous i 6 diners.
58. Casa primera del claustre. Taxada en 670 lliures i 4 sous.
59. Casa nova de l'abat. Taxada en 844 lliures i 4 sous.
60. Priorat. Taxat en 2.757 lliures i 18 sous.
61. Premsa i cups. Taxada en 10.809 lliures i 16 diners.
62. Cuina i rebost. Taxats en 4.648 lliures, 18 sous i 6 diners.
63. Refetor i dormitori nou. Taxats en 2.606 lliures i 2 sous.
64. Palau vell. Taxat en 8.099 lliures, 7 sous i 6 diners.

65. Casa del P. Foguet. Taxada en 470 lliures i 5 diners.
66. Casa del P. Antic. Taxada en 790 lliures i 17 sous.
67. Casa del P. Ballester. Taxada en 741 lliures i 2 sous.
68. Casa del P. Torres. Taxada en 1.622 lliures i 2 sous.
69. Infermeria. Taxada en 8.460 lliures i 6 sous.
70. El Casot. Taxat en 417 lliures i 15 sous.
71. Casa del P. Ribera. Taxada en 527 lliures i 8 sous.
72. Casa del P. Grases. Taxada en 750 lliures i 16 sous.
73. Dormitori vell i llibreria. Taxat en 4.548 lliures i 10 sous.
74. Escorxador. Taxat en 83 lliures i 10 sous.
75. Claustre major i Capítol. Taxat en 78.487 lliures.
76. Parets de l'Hort amb la casa de l'hortolà i dos aljubs. Taxat en 6.401 lliures i 5 sous.
77. Capella de la Trinitat. Taxada en 831 lliures.
78. Molí fariner. Taxat en 1.582 lliures i 6 sous.
79. Corral de la Plana amb era i pallissa. Taxats en 3.183 lliures i 16 sous.
80. Capella de Sant Pere. Taxada en 328 lliures.
81. Forn i teuleria. Taxat en 628 lliures i 10 sous (Fort 1970: 305-309).

BARCELONA

- 1(82) Casa a la Riera de Sant Joan (Fort 1970: 309).

CONESA

1. (83) El castell.
2. (84) Hort als costal del castell, d'un quart de jornals.
3. (85) Farraginar, de mig quartà.
4. (86) Finca de vint-i-quatre jornals a la partida de les Planes o Joncar.
5. (87) Finca d'un jornal a la partida dels Solans (Fort 1970: 309).

EL FONOLL

1. (88) Peça de terra de vint-i-quatre jornals (Fort 1970: 309).

FORÉS

1. (89) El castell (Fort 1970: 309).

ELS GARIDELLS

1. (90) El castell, amb seixanta jornals i mig. Taxada en 13.657 lliures (Fort 1970: 310).

LA GRANJA

1. (91) El molí fariner del Codony. Taxat en 2.797 lliures (Fort 1970: 310).

LA LLACUNA

1. (92) Granja d'Ancosa, de dos mil nou-cents setze jornals. Taxada en 15.022 lliures (Fort 1970: 304).

EL PONT D'ARMENTERA

1. (93) Molí draper. Taxat en 4.085 lliures.
2. (94) Molí fariner, anomenat de Dalt. Taxat en 7.196 lliures.
3. (95) Molí fariner, dit de Baix. Taxat en 3.242 lliures.
4. (96) Graner. Taxat en 350 lliures (Fort 1970: 304 s).

PONTONS

1. (97) Castell. Taxat en 1,290 lliures (Fort 1970: 304).

LA SECUITA

1. (98) La Tallada, amb cent dotze jornals. Taxada en 22.035 lliures (Fort 1970: 310).

VILAFRANCA DEL PENEDES

1. (99) Casa al carrer de Sant Bernat. Taxada en 4.405 lliures.
2. (100) Hort. Taxat en 4.555 lliures (Fort 1970: 303).

DESAMORTITZACIÓ DEL PERÍODE PROGRESSISTA

La primera qüestió a tenir en compte en aquesta etapa desamortitzadora és la pressió que els compradors del temps del Trienni Liberal exerciren damunt les autoritats per recuperar els béns que havien adquirit aleshores i que se'ls havia manllevat en produir-se la restauració absolutista sense rebre en contrapartida cap compensació o reintegrament pels diners esmerçats en la compra.

Era un autèntic greuge comparatiu ja que mentre no s'abonà cap mena de reintegrament als compradors nacionals, fou retornat als estrangers, i en metàl·lic, el preu que constava a les escriptures; preu que com que havia estat pagat amb vals, resultà el quintuple del que havien satisfet (Folch 1974: 13).

L'exigència del retorn dels béns adquirits era constant i vigorosa i a la fi aconseguí que el 9 d'abril de 1835 es presentés a les Corts una proposició de devolució dels béns nacionals als compradors dels anys 1820 a 1823. Com és natural hi hagueren debats i a la fi, el 7 de maig, les Corts decretaren la devolució dels béns dels regulars a aquells que els havien comprat durant el període constitucional⁷ i el 3 de setembre es féu públic un decret pel qual s'ordenava la restitució als compradors primitius de tots els béns dels regulars adquirits durant el temps constitucional i abans del 30 d'octubre de 1823.⁸ No cal dir que com a conseqüència de la mesura tots aquests béns ja no aparegueren en els anuncis de subhasta de béns nacionals de l'any 1836 i següents.

Així, doncs, els béns eclesiàstics que es posaren en venda foren aquells que havent estat anunciats no foren venuts en els primers anys vint, més tots aquells que aleshores no havien estat oferts als compradors.

Pel que fa a les finques que havien estat de Poblet i Santes Creus, desamortitzades i alienades en aquesta etapa, només ens referirem a les ubicades dins les comarques tarragonines ja que les situades a les lleidatanes són tractades en una altra ponència.

POBLET

Les propietats pobletanes desamortitzades es trobaven als termes de Figuerola del Camp i Vimbodí.

Figuerola del Camp

1. Casa coneguda com del Senyor (Rovira 1979: 173).

Vimbodí

1. (2) Riudabella, de dos-cents set jornals.
2. (3) El Mallol, de trenta-vuit jornals.
3. (4) La Vinya del Prior, de vint-i-cinc jornals.
4. (5) Minganya, de quaranta-sis jornals.
5. (6) Casa.
6. (7) Plana d'Aroles, de cent setanta-sis jornals.

7. Suplement a la *Gaceta de Madrid* 1835, p. 673 i 802.

8. *Diario de Barcelona*, 10 de setembre de 1835, p. 2.028.

7. (8) Genovès, de vint-i-vuit jornals.
8. (9) Tros gran, de cinquanta-cinc jornals.
9. (10) Porta Reixada, de sis jornals.
10. (11) Vinya closa, de quaranta-set jornals.
11. (12) Hort gran, de catorze jornals.
12. (13) La Mata, de vuit jornals i un quart de jornal.
13. (14) La Pena, de quinze jornals i mig.
14. (15) Mas d'en Pagès, de vint-i-quatre jornals i tres quarts de jornal.
15. (16) Castellfullit, de vuit jornals.
16. (17) Peça a la partida de la Mata, de deu jornals i mig.
17. (18) Patis i horts a l'interior del monestir, d'una extensió de cinc jornals i mig.
18. (19) Terres dels molins fariners i d'oli, d'un jornal i un octau de jornal (Rovira 1979: 178).
19. (20) Botiga del blat amb la casa veïna, que formen el primer portal d'entrada al monestir (Rovira 1979: 106).

SANTES CREUS

Tot i les fortes alienacions de l'època del trienni encara quedaven finques per alienar, en concret foren posats en venda béns situats als termes d'Aiguamúrcia, Conesa, el Pont d'Armentera i Tarragona. La seva distribució és com segueix:

Aiguamúrcia

1. Un jornal.
2. Un jornal i un quart de jornal.
3. Un quartà de terra.
4. Un quartà i tres quarts de quartà.
5. Casa-hostal dins els murs del monestir.
6. Casa amb un hort dins els murs del monestir.
7. Casa dins els murs del monestir.
8. Casa dins els murs del monestir.
9. Casa amb un hort dins els murs del monestir.
10. Casa dins els murs del monestir.
11. Casa dins els murs del monestir.
12. Casa amb una premsa d'oli dins els murs del monestir.
13. Casa amb vuit trulls i una bassa per a refredar l'aiguardent dins els murs del monestir (Rovira 1979: 107).

Aquestes finques foren venudes en vuit operacions i proporcionaren a la hisenda una mica més de 397.314 rals ja que ignorem el preu de la primera finca.

D'aquestes finques la que assolí el preu més alt fou la darrera ja que fou venuda en 107.066 rals (Rovira 1979: 172).

Conesa

1 (14) Tros dels Frares, de vint-i-quatre jornals.

Aquesta finca fou venuda en 80.000 rals (Rovira 1979: 176).

Forès

1 (15) Casa al carrer de Dalt.

La Pobla de Montornès

1 (16) Terres d'una extensió de 14 ha 23 a.

2 (17) Casa, amb un molí d'oli, dita dels Delmes.

D'aquestes dues finques fou venuda la casa per un import de 20.020 rals (Rovira 1979: 162).

El Pont d'Armentera

1 (18) Magatzem de grans.

L'alienació d'aquest immoble proporcionà 2.002 rals a la hisenda pública (Rovira 1979: 174).

Tarragona

1 (19) Casa al carrer d'en Granada.

La residència que Santes Creus posseïa a Tarragona assolí un preu de venda de 75.240 rals (Rovira 1979: 165).

DESAMORTITZACIÓ DEL BIENNI PROGRESSISTA

A la sessió de Corts del 5 de febrer de 1855, Pascual Madoz, aleshores ministre d'Hisenda, llegí el projecte de llei que declarava en estat de venda tots els predis rústics i urbans, així com els censos i censals, pertanyents a l'Estat, el Clergat, als ordes militars, a les confraries, obres pies i santuaris, a l'infant Carles, als propis dels pobles, a la beneficència, a la instrucció pública i a les mans mortes.

Un cop superades les discussions a les Corts i l'oposició d'Isabel II, que no volia signar-lo a causa del perjudici que ocasionava a l'Església, el projecte de llei fou publicat com a llei l'1 de maig de 1855.

En aquesta etapa totes les finques expropietat dels monestirs cistercencs anunciades en subhasta procedien de Santes Creus i es trobaven al terme d'Aiguamúrcia. Eren aquestes:

1. Casa.
2. Casa.
3. Corral.
4. Solar.
5. Quadra.
6. Casa.
7. Casa.
8. Casa.
9. Casa.
10. Hospital dels Mossos.
11. Casa enrunada (Rovira 1983: 25).

La primera casa afrontava amb la plaça de Santa Llúcia i l'hostal; la quadra ho feia amb el portal, la plaça i l'hostal; el solar, clos per parets, limitava amb la plaça, la casa del Mestre i la Ferreria; el corral, tancat per parets de tàpia, era veí de la plaça, de la casa del Mestre i de la Ferreria; l'altra casa limitava amb el palau de l'Abat, l'hort de l'Apotecari, el pati de Santa Llúcia i el portal; la casa següent era la Ferreria; seguien la casa del Mestre, la Bosseria i la casa derruïda que havia estat un forn de pa amb magatzems de grans i farina (Rovira 1983: 46).

DESAMORTITZACIÓ DELS GOVERNS MODERATS I ALTRES

L'any 1859 en quedar restablertes les lleis desamortitzadores, la propietat estatal provinent de Poblet i Santes Creus no era altra cosa que les escorialles del que havien estat uns magnífics patrimonis.

Poblet

Les finques pobletanes encara per vendre es trobaven a l'Espluga de Francolí, Senan i Vimbodí.

L'Espluga de Francolí

1. Finca de 520,79 a, partida del Mas d'en Llord.
2. Finca de dos jornals i tres quarts de jornal (Rovira 1991: 311).

Senan

1. (2) Casa.

Sortí a subhasta el 25 de novembre de 1872, però no aconseguí cap postura (Rovira 1987: 182).

Vimbodí

1. (3) Finca de 121,68 a, partida dels Torrents.
2. (4) Finca de 680,21 a, partida del Tossal de la Creu.
3. (5) Finca de 1.582,40 a, partida del Tossal de la Pena.
4. (6) Finca de 2.282,60 a, partida del Tossal de la Creu.
5. (7) Finca de 2.508 a, partida de la Bassa Rodona.
6. (8) Finca de 2.816,29 a, partida del Tossal de la Bassa Rodona.
7. (9) Finca de 700,44 a, partida del Forn Tauler.
8. (10) Finca de 707,44 a, partida del Forn Tauler.
9. (11) Finca de 707,44 a, partida de la Parada del Pastor.
10. (12) Finca de 707,44 a, partida de la Parada del Pastor.
11. (13) Finca de 700'44 a, partida de la Parada del Pastor.
12. (14) Finca de 1.090,58 a, partida del Comellar de les Forques.
13. (15) Finca de 1.764,36 a, partida del Pla del Cucut.
14. (16) Finca de 1.764,36 a, partida del Pla del Cucut.
15. (17) Finca de 576,48 a, partida dels Corral·ls Nous.
16. (18) Finca de 576,48 a, partida dels Corral·ls Nous.
17. (19) Finca de 576,48 a, partida dels Corral·ls Nous.
18. (20) Finca de 576,48 a, partida dels Corral·ls Nous.
19. (21) Finca de 576,48 a, partida dels Corral·ls Nous.
20. (22) Finca de 576,48 a, partida del Pla d'en Ginebra.
21. (23) Finca de 1.200 a, partida dels Torners.
22. (24) Finca de 1.502,80 a, partida dels Torners.
23. (25) Finca de 1.543,06 a, partida del Titllar.
24. (26) Finca de 1.648,64 a, partida del Titllar (Rovira 1987: 290 s).

Totes aquestes finques foren venudes en una dotzena d'operacions de compravenda i ho foren per un import global de 3.250.406 rals (Rovira 1987: 173 i 178).

Santes Creus

En aquesta ocasió les finques originàriament de Santes Creus posades en venda per l'administració es trobaven als termes d'Aiguamúrcia i Forès.

Aiguamúrcia

1. 3 a, partida Plana de Santes Creus.
2. 13,20 a, partida de l'Hort de la Mare de Déu.
3. 3,49 a, partida Canilles.
4. 2,43 a, partida Coniller.
5. 3,52 a, partida Bregador.
6. 3,04 a, partida de l'Hort de l'Apotecari.
7. Casa, al carrer dels Cups.

Com a curiositat direm que la finca segona es regava amb l'aigua de la mina que abastia la font de la plaça de Sant Bernat; posseïa una bassa i es trobava closa per parets.

Les finques quarta, cinquena i sisena també estaven tancades per parets i es regaven amb l'aigua de la bassa del palau de l'Abat.

La casa ocupava un solar de 97 metres quadrats i era coneguda com la casa del P. Gaietà. Limitava amb el claustre, el carrer dels Cups i amb la casa de Rafael Sabadell.

En aquells anys foren venudes les finques rústiques quatre i sis i la casa (Rovira 1987: 210).

Forés

1. Castell
Fou venut l'any 1884 (Rovira 1987: 263).

COMPRADORS

Generalitats

Qualsevol persona, tingués la ciutadania que tingués, podia ser comprador de finques nacionals provinents de la desamortització.

La forma en què els compradors havien de pagar llurs adquisicions quedà regulada en la llei del 19 de febrer de 1836 que disposava l'abonament de la compra bé en títols del deute consolidat, bé en efectiu, i l'opció quedava a criteri de l'adquiridor.

El comprador restava obligat a pagar la cinquena part de l'import de la rematada abans de ser-li limitada l'escriptura de propietat de la finca, mentre que les altres quatre cinques parts les podia pagar en vuit i setze anys segons que elegís fer-ho en paper del deute o en metàl·lic; en el darrer cas, li era carregat un interès del 2%.

Fos quina fos l'opció escollida, la finca o les finques adquirides quedaven hipotecades fins a la liquidació del darrer termini, és a dir, que el comprador no

era amo del que havia adquirit fins que no havia pagat la totalitat de la rematada; a més, eren del seu compte les despeses originades per la compravenda de les finques.

L'adquiridor podia fer el pagament a la capital de la província on radicava la propietat o bé a Madrid, car allò que de veritat interessava l'Administració era cobrar sense importar-li en quin lloc.

Per la llei de l'1 d'abril de 1837 es disposà que els béns públics el valor dels quals no passés de 10.000 rals, podrien ser pagats en metàl·lic; el preu del paper era graduat pel que tingués a Madrid el dia de la rematada dels efectes.

A la normativa per als pagaments, continguda en el Reial decret de 19 de febrer de 1836, seguí la llei de l'1 de desembre del 1837 que admetia per al pagament de la primera vuitena part del preu de les finques comprades el paper del deute sense interès, els vals no consolidats i el deute negociable del 5% en paper. Amb aquestes dues mesures es conduïren les vendes dels béns públics fins al 17 de desembre de 1839 quan les Corts van decretar que el pagament del tercer termini o vuitena part es podia fer de la mateixa manera que en els dos anteriors, amb la qual cosa quedaren virtualment suspesos, o almenys sense plena execució, els articles números 10 i 11 del Reial decret de 19 de febrer de 1836.

El 9 de desembre de 1840 fou revisada la legislació referent als compradors mitjançant quatre decrets. En el primer es disposava que els compradors pagarien el preu de les rematades de la següent forma: una tercera part en títols del deute consolidat al 5%; una altra tercera part també amb títols del deute consolidat al 4%, i la tercera part restant en títols o documents del deute sense interès, en vals no consolidats o en deute negociable amb interès del 5%.

Pel que fa als compradors que ja havien satisfet les tres primeres vuitenes parts en deute sense interès, pagarien la quarta vuitena part lliurant dos terços de l'import de llurs respectives obligacions en títols del deute consolidat al 5 i 4%, i l'altre terç en deute sense interès. Mentre que els compradors que ja havien fet lliurament de la tercera part del preu de la rematada en deute sense interès, havien de satisfer el que els quedava en títols del deute consolidat, els dos terços de l'interès del 5% i l'altre al 4%.

La Regència del duc de la Victòria estigué en tot moment interessadíssima a aconseguir el pagament dels béns públics alienats, conseqüentment no s'estigué d'atorgar als compradors que avancessin el pagament de llurs obligacions reduccions que anaven entre un 5 a un 22,5% de la quantitat a pagar, així al qui anticipava el primer termini se li reduïa el 5%, al que feia el mateix amb el segon el 7%, al del tercer el 10%, al del quart el 12,5%, al del cinquè el 15%, al del sisè el 17%, al del setè el 20% i al del vuitè el 22,5%.

La normativa per al pagament de les finques dels regulars continuà inalterable malgrat les disposicions de l'any 1841, ja que aquestes solament afectaven les noves propietats, les del clergat secular, posades en venda aquell any. Ara, en realitzar la compra, s'havia d'abonar en metàl·lic el 10% de la rematada i, en títols del deute o en cupons seus d'interès vençut, el 90% restant; tot en un màxim

de cinc terminis, el primer dels quals s'efectuaria en ser atorgada l'escriptura i la resta en els quatre anys següents. D'aquesta normativa s'excepcuaren les finques de quaranta mil o menys rals les quals havien de ser pagades en efectiu i en vint anualitats (Rovira 1979: 197 ss).

Després de 1859 s'establí que els interessats en la compra de finques desamortitzades havien de participar, personalment o per mitjà d'altres persones, en les subhastes que se celebraven a la població cap de partit, a Tarragona i, si la finca era de major quantia, a Madrid.

El comprador que prenia part a les subhastes restava obligat a acceptar les càrregues que gravitaven damunt les propietats, i a entendre que la quantitat per la qual havia rematat la finca o finques calia abonar-la en metàl·lic durant catorze anys i en quinze terminis.

Anaven a càrrec del comprador, a més del preu de la rematada, els drets dels expedients de venda i taxació, com també totes les despeses que la propietat adjudicada produís fins que en prengué possessió.

A més dels drets enumerats, el comprador també havia de pagar una quantitat per l'atorgament de l'escriptura, a raó de 10 rals per al jutge i 20 per a l'escrivà, i el paper segellat dels expedients de subhasta. Tots aquests pagaments s'havien de fer efectius en abonar el primer termini.

Qualsevol comprador que deixés d'abonar algun dels terminis del preu de la finca o finques comprades era declarat en fallida i perdia les propietats adjudicades; però abans d'això l'administració estava obligada a passar-li dues cèdules d'invitació a fer el pagament (Rovira 1987: 533 s).

Compradors dels béns de Poblet

Trienni Liberal

En aquesta etapa els compradors de béns pobletans foren Santiago Thelig, comerciant de Tarragona, i Josep Cirera.

El primer adquirí una casa al carrer d'en Granada, de Tarragona, que pel darrere limitava amb la muralla, per 130.551 rals. La compra, rematada el 14 de febrer de 1822, li fou reconeguda el 4 de setembre del 1835 (Barraquer: 351).

El segon rematà, el 5 de juny de 1821 i per 57.546 rals, un magatzem al carrer Smith, de Tarragona que escriptura de manera definitiva el 20 d'abril de 1841 (Barraquer 1906: 351).

Període progressista

En aquests anys els adquiridors foren Antoni Balañà, Antoni Frayse, Joan-Josep Torell, Miquel Clavé, Pere Gil i Isidre Roig i Estradé.

Antoni Balaña, de Figuerola del Camp, obtingué el 7 de maig de 1846 la casa dita del Senyor a Figuerola del Camp per la qual pagà 13.000 rals (Barraquer 1915: 351; Rovira 1979: 173).

Antoni Frayse⁹ comprà, el 22 de juliol de 1843, les finques Genovès, Tros Gran, Porta Reixada, i una sèrie d'horts situats dins dels murs del monestir (Barraquer 1915: 349). També aconseguí, el 4 de març de 1844, la Botiga del Blat i la finca anomenada la Mata (Toda 1935: 309).

Joan-Josep Torell comprà, el 23 d'octubre de 1847, dos patis i la finca Forn Tauler per 45.234 rals (Toda 1935: 311).

Miquel Clavé i Pere Gil¹⁰ aconseguiren fer-se amb les granges de Castellfullit i de la Pena, el Mas d'en Pagès, la Vinya Closa, el Genovès, la Plana d'Arolas, Riudabella, el Mallol, la Vinya del Prior, Minganya, una casa a Vimbodí i la Mata (Barraquer 1915: 350 s; Toda 1935: 312).

Isidre Roig i Estradé, de Vimbodí, escripturà, el 12 d'agost de 1846, la finca número 15 per 20.1000 rals (Barraquer 1915: 350).

Totes aquestes finques foren adjudicades als seus compradors per un import total de 3.237.406 rals (Rovira 1979: 178).

Governos moderats i altres

Les finques d'origen pobletà, venudes per l'Estat en la darrera fase des-amortitzadora, passaren a ser propietat d'un grup reduït de compradors: Domènec Mallol i Reverté, Manuel Nadal i Mas, Francesca Bridgman i Miró, Salvador Porta i Mañé, Salvador Soler i Ballester, Jaume Juan i Cluet, Delfí Rius i Llobet, Antònia Llopis i Llobet, Josep Gil i Serra i Antoni Baró i Roig.

Domènec Mallol i Reverter era porter de l'Ajuntament de Tarragona. L'any 1867 tenia 64 anys i estava casat. Aconseguí, per 800 pessetes, la primera finca de l'Espluga de Francolí.

Manuel Nadal i Mas era pagès i veí de Vimbodí. Quan l'any 1867 escripturà la finca primera de Vimbodí, que havia comprat per 3.762 pessetes, tenia 28 anys i estava casat.

9. Antoni Frayse era natural de Vimbodí. Residia a Barcelona on exercia professions diverses com la de contractista d'actrius de cafès cantants. Com a compradors de béns de l'Església demostrà una àmplia capacitat ja que adquirí finques a Vimbodí i a Tortosa les quals, sumades, arribaven a la latifundista quantitat de 142,62 ha.

10. Pere Gil i Babot sembla que era fill de Tarragona. Exercí de banquer a París. El 30 d'octubre de 1814 comprà al Capítol catedral tarragoní un solar de 15.892 pams quadrats a la zona del port. Durant el Trienni Liberal figurava entre els comerciants més destacats de Tarragona. Posteriorment s'establí a Barcelona. L'any 1836 fou elegit diputat a corts per la província de Tarragona. Les adquisicions que féu d'antigues propietats de Poblet i de Sant Blai de Tortosa el convertiren, amb més de dues-centes cinquanta-nou hectàrees, en un latifundista.

Francesca Bridgman i Miró era filla de Joan Brigman¹¹ i esposa de Pau-Antoni Miracle i Baldrich, notari que fou de Tarragona. Adquirí la finca cinquena de Vimbodí.

Salvador Porta i Mañé, propietari de l'Espluga de Francolí, fou qui, finalment, escripturà la finca vuitena de Vimbodí, això només ho pogué fer després de comprar-la al seu primer obtentor, el forner tarragoní Joaquim Magarolas i Roig.

Jaume Juan i Cluet, confiter de l'Espluga de Francolí, obtingué, per 26.802 pessetes, les finques quatre i dinovena de Vimbodí. Aquest comprador, l'any 1875, tenia 40 anys i estava casat.

Delfí Rius i Llobet, veí de Valls, fou un dels principals compradors i testafers de béns desamortitzats. A Vimbodí comprà les finques segona i vintena de les quals es reservà en exclusiva la vintena, però la segona la repartí a parts iguals entre Antoni Baró i Roig, Valeri Homs i Garriga i ell mateix. Cal dir que la finca vintena fou rematada inicialment a favor d'Antoni Sardà i Caylà, propietari de Reus, el qual la cedí a Delfí Rius el 17 d'agost de 1874.

Salvador Soler i Ballester era comerciant avéinat a Tarragona. L'any 1874 estava casat i tenia 46 anys. Adquirí les finques números 6, 7, 11, 14 i 22 de Vimbodí les quals rematà personalment, a excepció de l'onzena ja que aquesta finca no l'obtingué directament de l'administració de Béns Nacionals sinó del seu primer comprador, el comerciant tarragoní Pere Panasachs i Salvany el qual la hi traspasà el 7 de juny del 1874.

Antònia Llopis i Llobet era l'esposa de Delfí Rius. Figura actuant de manera independent del marit, però la realitat és que només era un camuflament d'aquest. A nom d'Antònia Llopis foren escripturades les finques números 13 i 24 les quals, en la subhasta celebrada el 16 de febrer de 1874, havien estat rematades a favor d'Antoni Sardà i Caylà, però aquest les hi cedí el 24 de març de 1875. En conjunt, el matrimoni Rius-Llopis adquirí cinc finques, i l'operació els representà haver de lliurar a l'erari públic la quantitat de 26.710 pessetes.

Les finques números 15, 16, 17, 18 i 23 foren rematades per Antoni Tardà i Soldevila, comerciant de Barcelona, per compte de Josep Gil i Serra, comerciant resident a Còrdova.

Antoni Baró i Roig, veí de Tarragona, és el darrer comprador de béns pobletans. Fou un dels principals testafers de la darrera etapa desamortitzadora a la província de Tarragona, i arribà a rematar un total de quaranta-quatre finques repartides pels termes de Constantí, Tarragona, Querol, Tivissa, Tortosa, Godall, Sant Carles de la Ràpita i Vimbodí on adquirí les finques números 3, 9, 10, 12 i

11. Tenia la ciutadania britànica i fou vicecònsol del seu país a Tarragona. A més d'atendre el seu càrrec oficial es dedicava al comerç del vi i era el representant a Tarragona de la Companyia General Espanyola d'Assegurances. Aprofità l'oportunitat de la desamortització dels anys trenta per adquirir metall de campanes i altres despulls dels convents que exportava a la Gran Bretanya. Fou vocal de la Junta Provincial de Beneficència i participà com a accionista en una societat minera establerta a Tarragona el 24 de gener del 1846 per tal d'explotar mines a Farena i Rojals. L'any 1836 facilità al cap polític els diners que li feien falta per concloure les obres del presidi tarragoní i també els que necessitava per habilitar una part del convent de franciscans per a govern civil.

21, a les quals cal afegir el terç de la número 2, cedit per Delfí Rius. Momentàniament es reservà la part de la finca segona, la tercera i la meitat de les números 9, 10 i 21 per tal com, l'any 1875, vengué l'altra meitat a la tarragonina Teresa Cort i Mestres, que, aleshores, tenia 27 anys i estava casada amb Francesc Rosselló i Roig. La propietat de la número 12 la traspassà a Josep M. Pujol i Tarragó, veí de Tarragona (Rovira 1991: 515 s).

Compradors dels béns de Santes Creus

Trienni Liberal

El retorn als compradors o als seus hereus dels béns procedents dels regulars durant el bienni de 1821-1823 ens permet conèixer els beneficiats definitius dels béns alienats aleshores.

El molí draper i els dos molins fariners del Pont d'Armentera i el molí del monestir al terme d'Aiguamúrcia foren adjudicats el 1841 a Teresa Casamajor i Magí Vallès; la primera n'obtingué la meitat com a filla i hereva de Joan Casamajor i el segon rebé l'altra meitat per haver-la adquirit a Blai Borràs i Cumí que fou en el seu dia el que els aconseguí (Fort 1972: 195).

La hisenda de la Tallada, al terme de la Secuita, la comprà en el seu dia Joan Sabadell, que morí l'any 1834 deixant els drets que tenia sobre la finca a la seva esposa M. Anna Lloberas, que aconseguí escripturar-la al seu favor el 1841 (Fort 1972: 195).

El molí del Codony el licità Marià Gil, de Barcelona, a qui fou retornat el 1841 (Fort 1972: 195).

El castell dels Garidells, juntament amb les seves terres, se l'adjudicà el tarragoní Josep Basols que fou reintegrat en la possessió el 1841 (Fort 1972: 196).

La casa de Vilafranca del Penedès la remataren Marià Vallès, Pau Terrades, Marià Miret i Justí Benet i Soler que l'escripturaren definitivament l'any 1846 (Fort 1972: 197).

La granja d'Ancosa, al terme de la Llecuna, l'aconseguí l'any 1822 Pau Terradas, que fou reintegrat en la seva possessió l'any 1855 (Fort 1972: 201). En escripturar la propietat declarà que només li pertanyia una quarta part i que les altres tres quartes parts eren de Joan-Antoni Miret, Rafael Sabadell i del marquès de Casa Riera, aquest darrer, a la fi, aconseguí la propietat en la seva totalitat (Font 1972: 301).

Període progressista

Totes les finques ubicades a Aiguamúrcia foren venudes.

Les números 2, 3 i 4 se les feren seves, el 9 d'abril de 1842 i per 3.647 rals, Pere Casamajor i Miquel Vallès (Fort 1972: 196; Rovira 1079: 172).

La número 11 anà a parar a les mans de Josep Vidal, teixidor d'Aiguamúrcia, per 11.000 rals (Fort 1972: 200; Rovira 1979: 172).

La casa amb premsa d'oli —finca núm. 12— l'obtingué per 28.101 rals Joan-Josep Torrell, de Tarragona, que l'escripturà el 23 de juliol de 1847 (Fort 1972: 200; Rovira 1979: 172).

La resta de finques d'aquest terme passaren a ser propietat dels barcelonins Rafael Sabadell¹² i Macià Vallès i Tutusaus, i Joan Vicens, del Pont d'Armentera (Rovira 1979: 225 s).

El Tros dels Frares, de Conesa, l'adquirí per 80.000 rals Josep Malet, de Santa Coloma de Queralt (Rovira 1979: 176 i 213).

La Casa dels Delmes, de la Pobla de Montornès, se la féu seva per 20.000 rals el tarragoní Francesc Homs i Garriga¹³ (Rovira 1979: 162 i 224).

El magatzem de grans del Pont d'Armentera l'aconseguí per 7.002 rals Joan Figuerola i Domingo, veí del poble (Rovira 1979: 174 i 224).

La casa del carrer d'en Granada de Tarragona fou escripturada el 8 d'abril de 1847 a favor d'Ignasi Badia, de Madrid, que pagà per ella 75.240 rals (Fort 1972: 200; Rovira 1979: 165).

Bienni Progressista

Les finques que sortiren a subhasta durant aquest període foren adquirides per tres compradors residents a Aiguamúrcia i tres més de vilafraquinques que vivien a Barcelona.

Els aigüamurciencs eren Bernat Cunillera i Vidal, que per 6.650 rals es féu amb dues cases; Josep Figueres i Ferré, que aconseguí el corral i dues cases després de pagar 14.170 rals, i Pere Olivé, que a canvi de 10.060 rals obtingué una casa i una quadra.

Els barcelonins Marià Vallès i Tetuach, Marià Miret i Justí Benet es feren per 11.870 rals amb un solar i dues cases (Rovira 1983: 77 i 84).

Governos moderats i altres

De les set finques del terme d'Aiguamúrcia foren venudes les números 4, 6 i 7. Les dues finques rústiques —números 4 i 6— les comprà Josep Figueres i Recasens, veí d'Aiguamúrcia.

12. Rafael Sabadell i Vanús fou un dels quatre compradors bàsics del patrimoni de Santes Creus. La part per ell adquirida passà per venda a poder d'Alexandre Móra i Riera, segon marquès de Casa Riera. La compra per part de Sabadell de béns de Santes Creus meresqué la crítica del canonge Barraquer qui no s'estigué d'escriure: *"su hijo Don Rafael Sabadell y Permañer, después del 1835, abundó en riquezas y a la postre, o él, o sus herederos, hicieron suspensión de pagos; que tal castigo suele Dios justiciero infligir a los poseedores de los bienes de la Iglesia"*, afegia tot seguit, potser per justificar-se: *"no intento con esto afirmar que los dichos herederos, ni otros algunos de circunstancias iguales, cometieran poseyéndolos grave pecado, ya que habiendo el concordato de 1851 saneado las compras de bienes eclesiásticos efectuadas antes de él, podían quedar tranquilos en conciencia, pero el pecado estaba en el origen o compra al Estado, y de aquí el castigo de él, que a las veces gimen los hijos por las faltas de sus padres"* (Barraquer 1917: 386-s)

13. Aquest comerciant comprà, a més de la casa dels Delmes, la finca de la Murtra que la comunitat de preveres de la Selva del Camp tenia al terme de l'Albiol.

L'immoble se'l féu seu l'any 1870 Pau Boada i Mañé, ferrer de professió i veí d'Aiguamúrcia.

El castell de Forès resultà alienat l'any 1884. El comprà Miquel Gassol, que se'n quedà una part i la restà la repartí entre Joan Fabregat i Moix, Francesc Duch i Puig, Pere Moix i Fabregat i Josep Foix i Minguella (Rovira 1987: 210 s).

DEPREDACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL

Consideracions generals

No hi ha cap dubte que el fet desamortitzador causà, directament o indirecta, pèrdues irreparables i injustificables al patrimoni artístic i documental, i això a despit de les mesures, sens dubte insuficients, que per tal d'evitar-ho disposaren els successius governs.

Ja en el decret del 25 de juliol de 1835 —art. 7è— s'exceptuaven de l'aplicació per al pagament del deute públic els arxius, les biblioteques, les obres d'escultura, pintura i altres estris d'utilitat per a les ciències i les arts.

La Reial ordre del 29 de juliol de 1835 establí la constitució a cada província d'una comissió de tres o cinc individus encarregada d'examinar, inventariar i recollir tot el que contenien els arxius i les biblioteques dels monestirs i convents suprimits, així com les pintures i objectes d'escultura que valgués la pena de conservar. Mentre que l'ordre del 14 de desembre de 1836 disposava que als quadres de qualitat se'ls donés un destí convenient, el qual podia ser entrar a formar part del Museu Nacional o bé ajudar a constituir col·leccions d'art de tipus provincial.

Aquestes disposicions foren refoses i ampliades a la Reial ordre de 27 de maig de 1837 amb l'*"esperanza de ver en breve a salvo de la codicia estrangera, y convertida en provecho de la ilustración nacional, la vasta riqueza que España posee en obras de literatura, ciencias y artes"*, i exigia als caps polítics provincials el nomenament de comissions de *"sugetos de inteligencia, integridad y celo"* que tinguessin cura d'inventariar els diferents objectes procedents dels convents suprimits, conservar per als museus els més valuosos i vendre en subhasta pública la resta per tal de pagar amb el seu import les despeses que la formació d'inventaris, la translació d'efectes i la constitució de biblioteques comportaven.

Pel que fa a la legislació referida a les biblioteques, i deixant a part els decrets ja esmentats, cal assenyalar el del 25 de gener de 1837 en el qual el Govern, tot planyent-se del fet que *"muchos de los libros procedentes de los conventos han sido sustraídos de ellos, ya para el uso de los particulares, ya para utilizarse con su venta"*, manava recollir o ficar en lloc segur tots els llibres dels convents suprimits a fi que fossin focus d'il·lustració per al país.

Respecte dels arxius no fou fins al 29 de febrer de 1840 que el Govern es preocupà dels documents i arxius de les comunitats suprimides quan ja molts documents s'havien fet malbé. Aleshores disposà la dedicació d'individus de les classes passives a l'endegament dels papers i arxius de les comunitats religioses i

disposà que la documentació fos dividida i classificada en lligalls, carpetes, expedients i llibres, segons la seva naturalesa. Com és natural, el tipus de documents que més interessaven al Govern eren els de caire administratiu.

Les disposicions més importants referides a la salvaguarda del patrimoni artístic són de l'any 1844.

La Reial ordre del 2 d'abril, a fi de salvar "*de una vez los restos preciosos que todavía quedan*", disposà que en el termini d'un mes els governadors civils enviessin al ministeri de la Governació una relació de tots els edificis, monuments i objectes artístics de qualsevol espècie que, procedents dels extingits convents, existissin en llurs jurisdiccions administratives, però el 13 de juny, com que molts dels caps polítics encara no havien tramès a Madrid la relació, el ministeri de la Governació, fent-se càrrec de les dificultats, resolgué la creació a cada província d'una Comissió de Monuments, composta per cinc persones, que havia de tenir cura del patrimoni cultural de la seva demarcació (Rovira 1979: 293 ss).

Els edificis conventuals

Respecte als edificis conventuals, la intenció bàsica del Govern fou la de promoure'n la venda als particulars. Tot i això, alhora que procurava l'alienació dels convents, preveïa la possible dedicació d'alguns dels immobles conventuals per a establiments d'utilitat pública.

Poblet

El primer atac contra el monestir es produí tan bon punt el cenobi restà sense religiosos a final de 1822. La gent dels pobles veïns entraren a l'església, calaren foc a l'orgue, al cor i als altars de les capelles, i s'endugueren tots els ferros i fustes que pogueren arrancar. També saquejaren la sagristia vella i calaren foc als armaris (Toda 1935: 90 i 95).

La segona escomesa contra Poblet es produí l'agost de 1835 en què veïns de Vimbodí i d'altres pobles de la Conca anaren al monestir on calaren foc als altars, l'orgue, el cadirat del cor, la cresteria dels panteons reials, les reixes i baranes de fusta que havien substituït les de bronze i ferro robades en 1822. També cremaren els armaris i les calaixeres de les sagristies, les cel·les, les taules i els respallers del refector, el cadiram de la sala capitular, etc. (Toda 1935: 181). Durant la resta de l'any la gent dels pobles dels voltants no va parar d'anar al cenobi per carregar, com diu Toda, "mobles de les cel·les, quadres de les parets, atuells de les cuines i cellers, eines dels diferents oficis que tenien els tallers de la casa, portes, finestres i reixes; tota mena d'obra de fang portàtil, com rajoles, totxos, teules, i fins i tot montants de pedra i peces d'arcs" (Toda 1935: 182). D'aleshores ençà el monestir quedà convertit en pedrera i magatzem de materials de construcció d'on tothom podia endur-se'n allò que li convenia o li abellia; aquesta condició es mantingué fins l'any 1840 en què la Comissió de Monuments de Tarragona prengué possessió de Poblet, amb tot, de 1855 a 1857, en ser sostret de la tutela

de la Comissió per passar a l'Administració de Béns Nacionals, el monestir sofrí de nou la devastació (Serra 1946: 45-49).

L'any 1836 es produí l'atac contra les sepultures reials que foren obertes i profanades. Arribats aquí cal recordar mossèn Antoni Serret, rector de l'Espluga de Francolí, que amb permís de les autoritats recollí les restes reials escampades pel paviment del temple. L'actuació de mossèn Serret la relata Toda amb aquestes paraules:

“...ajudat [Mn. Serret] per un tinent d'alcalde i quatre veïns de la vila [l'Espluga de Francolí] anà al Monestir, embolcallà les mòmies en borasses de plegar olives, carregant-les en un carro de pagès i les diposità al fosc recambró de sota l'escala del chor de sa parròquia, passant un embà d'obra per a millor salvar-ies de la curiositat pública. Les mòmies tancades en els sepulcres de Pere III, Ferran d'Antequera i Alfons I, quedaren a Poblet” (Toda 1935: 236).

Les coses quedaren així fins el 1840 en què, des de Madrid, se sol·licità al governador de Tarragona informació del que s'havia esdevingut amb les restes reials i aquest, per tal d'assabentar-se'n, envià a Poblet Josep Criviller, ajudant del detall de les Obres del Port de Tarragona, que aprofità l'avinentsa per recollir les mòmies reials que encara es trobaven a Poblet i les reuní amb les que se servaven a l'Espluga de Francolí (Toda 1935: 237). A aquesta actuació s'ha d'afegir la de Pere Gil, aleshores un jove de 19 anys que corria per la Conca amb l'encàrrec d'adquirir per compte del seu pare béns desamortitzats, que davant la lamentable situació en què es trobaven les restes reials s'oferí a pagar la confecció d'una caixa de noguera per a la mòmia de Jaume I i d'altres set de pi per a la resta de despulles; també es féu càrrec de les despeses del seu transport a la Catedral de Tarragona on arribaren el 22 d'octubre de 1843¹⁴ (Memoria 1944: 16).

Pel que fa a l'obra de les tombes reials els fragments més atractius desaparegueren i els que romangueren ho feren mutilats i barrejats entre les restes; les estàtues de cos sencer dels reis, les reines, ajagudes a les bandes dels seus sepulcres, foren estimbades i s'esmicolaren les parts més fràgils. Les cambres sepulcral dels ducs de Segorb i Cardona, bastides sota els arcs escorcers, també foren atacades, però es mantingueren en peu; la del costat de l'evangeli fou desmuntada l'any 1854 per construir amb els seus elements el sepulcre que en el rerecor de la Catedral de Tarragona havia de contenir les restes de Jaume I¹⁵; la de la part de l'epístola es mantingué en el seu lloc, encara que mutilada, i serví per acollir les caixes amb les restes dels Cardona (Memoria 1944: 16; Toda 1935: 243). L'aixafament fou tal que solament al Museu Arqueològic de Tarragona s'arribaren a arregar més de cent trenta fragments de les sepultures reials i més de dos-cents de les dels Cardona.¹⁶

La llegenda dels tresors amagats a Poblet estigué molt en boga durant el segle XIX i féu sorgir una munió de recercadors de tresors que causaren danys considerables al cenobi. La idea de l'existència de tresors estava tan pregonament

14. El Capítol catedralici tarragoní custodià les restes reials fins l'any 1944 en què foren retornades a Poblet.

15. L'actuació de desmuntatge la dirigí Bonaventura Hernández Sanahuja amb la col·laboració de l'escultor tarragoní Bernat Verderol, el picapedrer Ramon Soler i diversos paletes i manobres.

16. Segons les relacions del Catálogo del Museo Arqueológico de Tarragona.

arrelada que fins i tot s'arribaren a constituir companyies per tirar endavant la recerca de manera sistemàtica, com a exemple recordarem la constituïda pels germans Ramon, Jaume i Josep Pau i Calvet, activa de 1873 al 1887, de la qual foren socis, entre d'altres, els nobles Manuel i Francesc de Riquer i Carbonell¹⁷ i l'industrial xocolater Joan Badia i Salvador (Fort 1979a: 57 s). El febrer de 1887, el conserge del monestir informà a Plàcid-Maria de Montoliu, marquès de Montoliu i president de la Comissió de Monuments, que havia retornat la mania de cercar tresors a Poblet i que des de feia un parell de mesos diversos veïns de l'Espuga de Francolí i de Vimbodí li havien demanat que els permetés treballar dins del recinte a fi de fer aflorar el suposat tresor. El marquès de Montoliu, els primers dies de novembre de 1887, fou cridat al despatx del governador civil que li comunicà que tenia notícies que havia estat oberta una galeria subterrània des de l'exterior dels murs del monestir i anava en direcció a la capella de Sant Esteve (Fort 1979b: 12). L'activitat dels cercadors era tanta que Josep Badia i Salvador, un dels membres de la companyia creada per buscar tresors a Poblet, arribà a escriure a Montoliu, el desembre de 1887, per dir-li que tenia un document, signat per quatre monjos, en el qual s'indicava el lloc on estava amagat un tresor constituït per monedes, joies i objectes litúrgics, i li demanà permís per descobrir-lo; no cal dir que Montoliu no sols no féu cas a la petició sinó que sempre es mostrà en contra d'atendre aquest tipus de demanda ja que, com escriví Eduard Toda, "tenia prou talent i bon criteri per creure a ulls tancats en les riqueses pobletanes, i sempre s'oposà a la concessió de les llicències d'excavació" (Toda 1935: 363). Montoliu no es despreocupà mai del tema i aconseguí que el governador civil Puigcerver, el 10 de febrer de 1888, dictés instruccions per a la major vigilància de Poblet alhora que prohibia les excavacions dirigides a la recerca de suposats tresors en el seu recinte. Montoliu no donà cap autorització a ningú per excavar a Poblet i es mantingué en aquesta posició fins que pogué ja que el 1893, des de Madrid, se l'obligà a autoritzar les recerques a Poblet, però aconseguí que aquestes es fessin sota la vigilància de la Comissió de Monuments (Fort 1979b: 17). La Comissió, el 6 de desembre de 1893, acordà accedir a les sol·licituds de recerca de tresors a Poblet les quals havien d'estar, però, tutelades per una comissió integrada per Montoliu i l'arquitecte provincial Ramon Sala. L'acord de la Comissió tarragonina fou confirmat per la Direcció General de Belles Arts que autoritzà els treballs d'excavació i afegí als dos membres designats per la Comissió a Francesc Martínez, que era l'inspector de Vigilància. A l'hora de la veritat aquesta subcomissió resultà poc efectiva ja que Montoliu estava més a Madrid que a Tarragona, Salas no es volia moure de Tarragona i a Martínez li passava més o menys el mateix; en conseqüència la companyia formada pels germans Palau i Calvet, els germans Riquer i Carbonell i Pere Palau i González de Quijano restà lliure per operar sense cap impediment i féu autèntiques malifetes.

El que passava a Poblet s'estengué per arreu i aixecà nombroses protestes. Montoliu, que sempre havia mirat amb mals ulls les excavacions i que, segons

17. Manuel de Riquer i Carbonell estava casat amb la marquesa de Moragues, que era la propietària de les granjes Mitjana i la de Milmanda, ambdues procedents de la desamortització dels béns de Poblet.

Toda, “no hauria permés cap dels excessos dels buscadors de tresors ni autoritzat ses nefastes operacions” i que si es portaren a terme “fou per les ordres dels governs de Madrid, les imposicions dels Governadors Civils i la trista realitat d’alguns membres de la Comissió” (Toda 1935: 378), es decidí a donar un cop de força i el 9 de juliol de 1894 ordenà a Pere Palau la suspensió de tots els treballs (Toda 1935: 379).

Santes Creus

Un cop foren exclaustrats els monjos es produïren incendis i destruccions, producte no solament de l’afany anorreador sinó també de la cobdícia.

Per a Santes Creus el 29 de desembre de 1835 fou un dia funest a causa de les malifetes que hi féu la columna de legionaris francesos —els soldats de les calces vermelles— que tornava de Querol on destruï el castell. A Santes Creus, tal volta com a passatemp, es dedicaren a fer destrosses com ara l’incendi de l’orgue i el cadiratge del cor i les flames de l’un i l’altre perjudicaren les voltes de l’església (Fort 1967: 96; 1972: 33).

La segona escomesa seriosa s’esdevingué l’1 d’agost de 1836 en què una companyia de “patuleios” va esventrar més d’un sepulcre, intentà obrir, sense aconseguir-ho, l’urna de pòfir que conté les restes de Pere II, i obriren el sepulcre de Jaume II i de Blanca d’Anjou del qual tragueren les mòmies reials; arribaren a l’extrem de llençar la de la reina al pou del palau reial d’on fou recuperada i reintegrada, juntament amb la del rei, a la sepultura (Fort 1967: 97; 1972: 33 s).

Tenim, doncs, que els nou anys que seguiren a l’exclaustació foren molt tristos per al monestir, però les coses canviaren a partir de l’agost de 1844 per tal com la Comissió de Monuments es féu càrrec del monestir i emprengué seriosos intents de restauració que s’allargaren fins l’any 1870 en què el governador de Tarragona tingué la mala pensada de disposar que el penal tarragoní fos traslladat a Santes Creus. A despit que la població penal sols residí al monestir dos mesos, del 5 d’octubre al 15 de desembre, fou temps més que suficient per causar estralls molt importants al monument, car per tal d’allotjar els prop de set-cents reclusos i la tropa que havia de custodiar-los, calgué aterrar parets i tapar obertures. Com a resum del que s’esdevingué aportem el testimoni d’Hernàndez i Sanahuja, que escriví:

“Se deribarón tabiques, se condenaron puertas y ventanas, levantándose paredes en donde no existían antes, se colocaron rejas en los tragaluces del Dormitorio. La Iglesia se destinó a cuartel dormitorio, debiendo trasladarse el Santísimo a la iglesia de Santa Lucia; se construyó un tambor delante de la puerta para poner el piquete de guardia. Los claustros góticos sirvieron de patio de recreo; el dormitorio se convirtió en cuadro para alojar a la tropa y en la biblioteca se colocó el taller de zapatería. En el Palacio real se instalaron los empleados y las oficinas. En las caballerizas se construyó el borno para cocer el pan de munición, y en el comedor se instalaron las cocinas. Entonces desapareció la celda de San Bernardo Calvo” (Hernàndez 1886: 82).

La darrera i definitiva escomesa contra el conjunt monumental de Santes Creus es produí l'any 1876 en què el general Salamanca donà permís a l'Ajuntament de Vila-rodonà per treure del monestir els materials d'enderroc necessaris per fortificar la vila. Aquest general, fins i tot, facilità als vila-rodonins una companyia de "Cazadores de Aragón" per tal que els salvaguardés durant l'operació de recollir els materials (Capdevila 1935: 41). De resultes de l'escomesa desaparegueren la majoria de les edificacions del claustre posterior i quedà afectat seriosament el palau reial (Fort 1967: 102).

Llibres, arxius, pintures, ornaments litúrgics

Gran part de la biblioteca de Santes Creus fou recollida al Pont d'Armentera on romangué fins l'any 1840. Actualment la Casa de Cultura de Tarragona serva cent seixanta-nou manuscrits procedents del monestir del Gaià, dels segles x al xviii, els quals són tots llatins menys un de grec i quatre de catalans, entre els quals destaca el cartulari conegut com el "Llibre Blanch" (Domínguez 1952: 50).

L'any 1835 la biblioteca de Poblet era constituïda per 8.000 volums 4.322 dels quals pertanyien a la deixa de Pere-Antoni d'Aragó (Soberanas 1957: 71-82). Dels llibres de Poblet, Jacini Pla, anomenat Xafa-rucs, se n'endugué uns quants milers, la major part dels quals es feren malbé en els seus magatzems de Reus. Altres llibres, de resultes del saqueig, restaren dispersats pels pobles veïns al monestir. De la col·lecció de llibres i manuscrits de Pere-Antoni d'Aragó se'n conserven en l'actualitat no gaire més de quatre centenars repartits entre la Casa de Cultura de Tarragona, Poblet mateix, la biblioteca particular Font de Rubinat de Reus, la Biblioteca de Catalunya, la biblioteca de la Universitat de Barcelona, la Biblioteca Nacional de Madrid, la Biblioteca del Palau Reial i la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú (Domínguez 1947: 37-53; Bohigas 1966: 483-490).

El Xafa-rucs recollí en els seus magatzems de Reus els arxius de Santes Creus. Tota aquesta documentació fou traslladada a Tarragona l'any 1838 i s'amuntegà al pati central de l'edifici de la Duana, aleshores ocupat per la delegació d'Hisenda, on, col·locats de mala manera, es malmeteren molts documents, però la major part es van salvar i actualment es conserven, tret d'alguns desaparionats, entre l'Archivo Histórico Nacional de Madrid i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que també serven l'arxiu de Poblet ja que, al contrari del que succeí amb la biblioteca, sí es va salvar, si no totalment, en la seva part més important.

Respecte dels quadres i pintures populetanes cal dir que es cremaren en els seus llocs els situats a la sagristia i a la sala capitular, però la majoria de les pintures foren salvades i anaren a parar a mans d'antiquaris o de particulars, tret del tríptic gòtic conservat al Museu Arqueològic de Tarragona i la taula que representa la processó del Dijous Sant de l'any 1583 pel claustre major del monestir, la qual després d'haver estat molts anys al Museu de Tarragona, ha retornat a Poblet.

Els quadres de Santes Creus també foren depredats. Alguns d'ells estigueren dipositats durant uns quants anys a l'escola de dibuix i al domicili d'un particular de Valls, i passaren l'any 1853 a Tarragona (Fort 1972: 62).

Una part considerable de la roba i els vestiments litúrgics se salvaren a causa de la seva escassa utilització per part dels particulars, però això no ho podem dir dels tapissos. Entre les peces salvades destaca el drap mortuori de Poblet, destinat a la celebració de funerals reials, que es conserva a la sala capitular de la catedral de Tarragona (Gramunt 1947: 3-21).

A TALL DE CLOENDA

El majoritari decantament de la clerecia, tant la regular com la secular, pel pretendent Carles incidí fortament en l'adopció de les mesures exclaustradores i desamortitzadores dels governs isabelins. Si no haguessin pres una postura tan decidida és evident que tampoc haurien evitat la desamortització, ja que era una necessitat social irreversible, però de ben segur que hauria estat molt més suau i l'exclaustració no hauria estat tan radical.

La imprevisió de les autoritats i l'esclat de la primera carlinada foren les causes principals del daltabaix patit per Poblet i Santes Creus, que si bé inicialment patiren les escames incontrolades de les masses dels pobles veïns, després sofriren la depredació de les persones culturalment qualificades o envestides d'autoritat que foren les que executaren les rapinyes més importants i permeteren o autoritzaren les destrosses més àmplies, fins i tot quan la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de Tarragona ja era un fet i intentava emprendre obres de consolidació i restauració.

Es pot dir que l'etapa de depredació s'acabà per a Santes Creus el 1874 i per a Poblet el 1894, d'aleshores ençà, encara que amb llargues etapes de braços caiguts, s'ha procurat retornar a ambdós cenobis una part de la seva antiga grandesa. Avui dia són dos autèntics símbols complementaris de Catalunya ja que, com va apuntar Rovira i Virgili l'any 1929, el monestir del Gaià representa "el treball concret, la fruïció tranquil·la, el seny reposat", mentre que el del Francolí representa "l'ambició vaga, la lluita constant i l'aspiració heroica" i troba que en l'equilibri o la compensació entre aquests dos aspectes hi ha el secret dels moments esplèndids de la història de Catalunya i una clara promesa per a l'esdevenidor (Rovira 2000: 124).

BIBLIOGRAFIA

- ALTISENT 1974: AGUSTÍ ALTISENT. *Història de Poblet*. Abadía de Poblet.
- BARRAQUER 1906: C. BARRAQUER y ROVIRALTA. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol I. Barcelona: F. J. Altés y Alabart.
- BARRAQUER 1915: C. BARRAQUER y ROVIRALTA. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, vol. II. Barcelona: F. J. Altés y Alabart.
- BARRAQUER 1917: C. BARRAQUER y ROVIRALTA. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, vol. III. Barcelona: F. J. Altés y Alabart.

- BOHIGAS 1966: P. BOHIGAS. "Més llibres de la biblioteca de don Pedro Antonio de Aragón". *Miscel·lània Populetana* (Scriptorium Populeti, 1), 483-490.
- CAPDEVILA 1935: T. Capdevila i Miquel. *El Monestir de Santes Creus*. Tarragona: Suc. De Torres & Virgili.
- DOMÍNGUEZ 1948: J. DOMÍNGUEZ BORDONA. "La biblioteca del Virrey don Pedro Antonio de Aragón". *Boletín Arqueológico*, XLVIII, 3753, 71-106.
- DOMÍNGUEZ 1952: J. DOMÍNGUEZ BORDONA. *El escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus. Noticia para un estudio y catálogo de los manuscritos que de dicha procedencia se conservan*. Tarragona: Institut d'Estudis Tاراconenses Ramon Berenguer IV.
- FOLCH 1973: Artemi FOLCH. *Aspectes de la desamortització (segle XIX)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- FORT 1967: Eufemià FORT. *Llibre de Santes Creus*. Barcelona: Editorial Selecta.
- FORT 1970: E. FORT COGUL. "Las desamortizaciones del siglo XIX y su repercusión en Santes Creus (I)". *Studia Monastica* [Abadía de Montserrat] 12, p. 291-310.
- FORT 1971: E. FORT COGUL. "Las desamortizaciones del siglo XIX y sus repercusión en Santes Creus (II)". *Studia Monastica* [Abadía de Montserrat] 13, p. 105-128.
- FORT 1972a: E. FORT COGUL. "Las desamortizaciones del siglo XIX y su repercusión en Santes Creus (III)". *Studia Monastica* [Abadía de Montserrat] 14, p. 183-236.
- FORT 1972b: Eufemià FORT i COGUL. *Santes Creus de l'exclaustració ençà*. Santes Creus: Patronat del Reial Monestir de Santes Creus.
- FORT 1979a: Eufemià FORT i COGUL. *La llegenda dels fabulosos tresors de Poblet (I)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- FORT 1979b: Eufemià FORT i COGUL. *La llegenda dels fabulosos tresors de Poblet (II)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- GRAMUNT 1947: J. GRAMUNT SUBIELA. "El paño del servicio funerario de don Pedro Antonio de Aragón", *Boletín Arqueológico*, 3-21.
- HERNÁNDEZ 1886: B. HERNÁNDEZ SANAHUJA. *Historia del Rl. Monasterio de SS. Creus; su fundación, progresos, ruina y restauraciones verificadas hasta el presente*. Tarragona: Vda. Tort e Hijos.
- MARTÍN 1973: Teodoro MARTÍN. *La desamortización. Textos político-jurídicos*. Madrid: Narcea, S. A. de Ediciones.
- MERCADER 1950: Juan MERCADER RIBA. *Santes Creus en la guerra contra los franceses. La política del mariscal Suchet en la Baja Cataluña*.
- MEMORIA 1944: Memoria del Real Patronato de Poblet. *Proyecto de Obras en la Iglesia de Sta. María de Poblet para el traslado a la misma de los Reyes de Aragón depositados en la Catedral de Tarragona*. Real Monasterio de Santa Maria de Poblet.

- REVUELTA 1987: M. REVUELTA GONZÁLEZ. *La exclaustación (1833-1840)*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos.
- ROVIRA 1979: Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ. *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- ROVIRA 1983: Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ. *La desamortització del Bienni Progressista a la província de Tarragona (1855-1856)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- ROVIRA 1987: Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ. *La desamortització de Madoz a la província de Tarragona (1859-1886)*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- ROVIRA 1990: Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ. *Les desamortitzacions a les comarques meridionals del Principat*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- ROVIRA 1991: Salvador-J. Rovira i Gómez. "Els darrers béns desamortitzats del monestir de Poblet". *Miscel·lània en homenatge al P. Agustí Altisent*. Tarragona: Diputació de Tarragona, p. 511-518.
- ROVIRA 2000: Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ. "A. Rovira i Virgili i els monestirs de Poblet i Santes Creus", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, XVIII (2000), p. 121-136.
- SERRA 1946: J. Serra. *La Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos ante las ruinas del Monasterio de Poblet*. Tarragona.
- TODA 1930: Eduard TODA i GÜELL. *Los conventos de Reus y su destrucción en 1835*. Reus: Revista del Centre de Lectura.
- TODA 1935: Eduard TODA i GÜELL. *La destrucción de Poblet 1800-1900. Ocurrències al monestir. Fugides de la comunitat. Dispersió de les riqueses. Llegendes dels tresors enterrats*. Monestir de Poblet.